

Грађанскоправни инструменти заштите животне средине

Др Невена Петрушић nevena.petrusic@gmail.com

Шта је животна средина?

- **Животна средина** – скуп природних и створених вредности чији комплексни међусобни односи чине окружење, простор и услове за живот
 - Законска дефиниција - чл. 3. Закона о заштити животне средине, 2004, 2009, 2011

Две концепције еколошког права

■ Антропоцентрична концепција

- човек је основна и централна вредност коју треба штитити
- природа се не штити као вредност сама по себи, већ ради стварања оптималних услова за живот и развој људске врсте

Две концепције еколошког права

■ Еконцентрична концепција

- базирана на идеји равноправности човека и природе
- околина, укључујући и ону створену људским радом, представља самосталну вредности, независно од значаја који има у погледу одржавања и развоја људи и људског друштва
- природи (околини) треба признати посебан правни субјективитет

На којој се концепцији заснива наше еколошко право?

- **Још увек на антропоцентричној концепцији**
 - доказ: предмет еколошке заштите је "околина", "животна средина", "човекова околина" "животна околина" – природа се штити ради човека
 - доказ: признато је право на здраву животну средину као људско право, лично право...

Систем правне заштите животне средине

- Заштита на међународном нивоу
- Заштита на регионалном нивоу
- Заштита на националном нивоу
 - Управноправна заштита
 - Кривичноправна заштита (еколошки криминалитет)
 - Грађанскоправна заштита

Грађанскоправна заштита

- **Грађанскоправна заштита** – заштита која се пружа у циљу спречавања загађења и отклањања последица загађења
- **Општа оцена** – није успостављен адекватан систем грађанскоправне заштите

Устав Србије (2006)

Здрава животна средина - Члан 74. Устава

- Свако има право на здраву животну средину и на благовремено и потпуно обавештавање о њеном стању.
- Свако, а посебно Република Србија и аутономна покрајина, одговоран је за заштиту животне средине.
- Свако је дужан да чува и побољшава животну средину.

Пример

- У кругу фабрике одливака налази се котларница на угаљ, која нема адекватне пречишавачи ваздуха па током грејне сезоне из димњака куља густ црни дим, који садржи велику количину токсичних гасова.
- Удружење грађана “Зелени” тврди да загађен ваздух штетно утиче на здравље људи и квалитет животне средине. Многи људи са овог подручја, посебно деца и стара и оболела лица, пате од главобоље и имају респираторне проблеме, посебно зими, у јуратњим часовима, када се емитује повећана количина дима. Број деце са асматичним проблемима знатно је већи у односу на број деце која болују од ове болести из других градских подручја.
- Удружење се више пута обраћало власнику фабрике са захтевом да постави пречишћаваче
- У три наврата организовани су протести испред фабрике
 - КОЈИ ИМ ПРАВНИ ИНСТРУМЕНТИ СТОЈЕ НА РАСПОЛАГАЊУ?

Облици заштите - Закон о заштити животне средине

Закон о заштити животне средине

- Чл. 105.
- Загађивач је одговоран за штету нанету животној средини и простору и сноси трошкове процене штете и њеног уклањања, а нарочито:
 - 1) трошкове хитних интервенција предузетих у време настанка штете, а неопходних за ограничавање и спречавање ефеката штете по животну средину, простор и здравље становништва;
 - 2) директне и индиректне трошкове санације, установљавања новог стања или обнављања претходног стања животне средине и простора, као и мониторинг ефеката санације и ефеката штете по животну средину;
 - 3) трошкове спречавања настанка исте или сличне штете по животну средину и простор;
 - 4) трошкове накнаде лицима директно угроженим штетом по животну средину и простор.

Облици заштите - Закон о заштити животне средине

Чл. 107.

- Свако ко претрпи штету има право на накнаду штете.
- Захтев за накнаду штете може се поднети непосредно загађивачу или осигуравачу, односно финансијском гаранту загађивача код кога је настао удес, ако такав осигуравач, односно финансијски гарант постоји.
- Ако је више загађивача одговорно за штету нанету животној средини, а удео појединих загађивача није могуће одредити, трошкове сnose солидарно и посебно.
- Покретање поступка за накнаду штете застарева за три године од када је оштећеник сазнао за штету и учиниоца штете. У сваком случају ово потраживање застарева за 20 година од када је штета настала.
- Поступак пред судом за накнаду штете је хитан.

Облици заштите - Закон о основним својинскоправним односима (1980)

- Заштита од имисија (суседско право)- чл. 5.
- Власник непокретности дужан је да се при коришћењу непокретности **уздржава од радњи** и да **отклања узроке** који потичу од његове непокретности, којима се отежава коришћење других непокретности (преношење дима, непријатних мириса, топлоте, чађи, потреса, буке, отицања отпадних вода и сл.) преко мере која је уобичајена с обзиром на природу и намену непокретности и на месне прилике, или којима се проузрокује знатнија штета.
- Без посебног правног основа забрањено је вршење наведених сметњи посебним уређајима и кад не прелазе уобичејену меру

Облици заштите – Закон о основним својинскоправним односима (1980)

- Власник и држалац овлашћени су да власнику земљишта са кога имисије потичу упуте:
 - **захтев за престанак узнемиравања (тзв. негативна туђжба)**
 - **захтев за уклањање узрока узнемиравања**
 - **захтев за накнаду штете**
- Метод заштите – парница – општи парнични поступак

Облици заштите – Закон о основним својинскоправним односима (1980)

- Државинска заштита - члан 75.
 - Сваки држалац има право на заштиту од узнемиравања или одузимања државине (сметање државине)
- Метод заштите – парница – посебан парнични поступак

Недостаци и лимити имисионе заштите

- Омогућава заштиту релативно малог простора угроженог имисијама, и то само оног које се у време имисије користи и који има свог власника.
- Код имисија већих размера, који загађују огромна копнена, водена и ваздушна пространства стварноправни инструменти заштите функционално су неспособни да обезбеде заштиту, чак и кад би категорија суседства била неприродно проширена
- Заштита од имисија пружа се *post festum*, пошто је до имисије већ дошло - не обезбеђује остваривање једног од основних начела еколошког права - начела превенције.

Недостаци и лимити имисионе заштите

- Инструменти заштите од имисија установљени су почетком 19. века и тада су одговарали тадашњим облицима угрожавања околине
- Данас не пружају могућност адекватне заштите од нових врста имисија, које погађају много шири круг субјеката и чије штетне последице не наступају тренутно, већ у неким случајевима тек после много година.
- Неделотворни су код загађивања околине као ентитета, тј. угрожавање природног еко-баланса.

Недостаци и лимити имисионе заштите

- Омогућавају заштиту само од оних имисија које потичу од суседног земљишта и онога што је са тим земљиштем споједно, а не и од имисија које потичу од разноврсних саобраћајних средстава, машина у покрету и сл.
- Не обезбеђује заштиту од тзв. легалних загађивача, оних који посебним уређајима и постројењима, уз дозволу надлежног органа, врше имисије, а управо су они највећи загађивачи животне средине

Облици заштите – Закон о облигационим односима (1978)

- Захтев да се уклони опасност штете

Члан 156

- (1) **Свако** може захтевати од другог да **уклони извор опасности** од кога прети знатнија штета њему или неодређеном броју лица, као и да се **уздржи од делатности од које произлази узнемиравање или опасност штете**, ако се настанак узнемиравања или штете не може спречити одговарајућим мерама.

Облици заштите – Закон о облигационим односима (1978)

- (2) Суд ће на захтев заинтересованог лица **наредити да се предузму одговарајуће мере за спречавање настанка штете или узнемиравања**, или да се **отклони извор опасности**, на трошак држаоца извора опасности, ако овај сам то не учини.

Облици заштите – Закон о облигационим односима (1978)

- (3) Ако штета настане у обављању **општекорисне делатности** за коју је **добијена дозвола** надлежног органа, може се захтевати **само накнада штете** која прелази **нормалне границе**.
- (4) Али, и у том случају се може захтевати предузимање **друштвено оправданих мера** за спречавање наступања штете или за њено смањење.

Оцена

- Уведена тзв. еколошка тужба - признато право на отклањање опасности од штете или узнемиравања
- Активно легитимисан – свако - народна (популарна) тужба

Критика

- Популарна тужба није доживела верификацију у пракси
- Не обезбеђује адекватну заштиту од тзв. легалних загађивача, вршиоца "општекорисне делатности", који посебним уређајима и постројењима, уз дозволу надлежног органа, загађују околину.

Критика

- Не обезбеђује накнаду "правих" еколошких штета - штета које погађају саму животну средину -, већ штета које настају на индивидуалним добрима лица које истиче захтев
- Новчана накнада штете може се употребити за било које сврхе, а не да се оштећено добро санира и ревитализује

Критика

- Тешкоће у доказивању
 - Уклањање извора опасности – тужилац доказује да је прети опасност од штете и да је та штета "знатнија"
- Проблем са одређивањем захтева којим се тражи предузимање мера ради спречавања штете
 - Мора бити одређен у тужби, а тужиоцу у време подизања тужбе најчешће нису познате многе чињенице од којих те мере зависе.

Критика

- **Процесна ограничења** –
страначка способност, субјективне и
објективне границе
правноснажности
- **Економска ограничења**
– Дисбаланс у економској моћи тужиоца
и загађивача

Критика

- Заштита животне средине колективни интерес заједнице – захтева колективне правозаштитне методе
- ЗПП (2011)
 - Глава XXXVI **ПОСТУПАК ЗА ЗАШТИТУ КОЛЕКТИВНИХ ПРАВА И ИНТЕРЕСА ГРАЂАНА** – Уставни суд прогласио несутавним одредбе

Правозаштитни методи у упоредном праву

- Организацијаска тужба
- Класна тужба (*Class action*)
- Колективна тужба (*Collective action*)
 - ЕУ - Препорука о заједничким начелима за колективне превентивне тужбе и колективне тужбе за накнаду штете у државама чланицама код повреде права гарантованих правом ЕУ – јун 2013.